

Brithe fra Luster

Lusterfjorden

Av og til dukker det opp en ane som av en eller annen grunn fanger interessen. Brithe ble en av disse.

Opprinnelig var det oldemor Johanne jeg var nysgjerrig på. Johanne som flyttet nordover fra Solvorn/Kinsedal i 1859 som 10-åring, og som levde mesteparten av sitt voksne liv i Djupvik. Brithe var Johannes oldemor.

Brithes farfar, Peder, var kommet over fjellet fra Sjøk. Han giftet seg med den 22 år gamle Hafslø-jenta, Brithe. Da Sjur, Brithes far, fikk sin første – og eneste – datter, valgte han å kalle opp mora si.

Sjur og kona Martha slo seg ned på en plass under 'Næss' gård og de flyttet senere til en annen plass, men fortsatt under Nes gård. Martha var datter på en av Nes-gårdene og morfaren hennes var kommet fra Nordfjord.

Det var på denne tiden mye hestehandel mellom Nordfjord og Sogn, så kanskje var det slik Marthas morfar, Lars, kom over til Luster.

Da Brithe ble døpt, den 15. juni i 1753, står det at hun bor på 'Næss'. Neset med plassen hvor Brithe ble født, stikker vakkert ut i Lusterfjorden. Siden Sjur var strandsitter så hadde de – om ikke så mye annet – en flott utsikt ut fjorden. På motsatt siden av fjorden dunderer den 218 meter høye Feigumfossen nedover bratte fjellsider. Gamle Nes kirke hvor Brithe ble døpt, er borte nå. Den ble erstattet på slutten av 1800-tallet med ei ny kirke som ligger fint til på neset.

Nes

Husmenn i indre Sogn hadde vanligvis bygslet plassen de bodde på. Den kunne være med eller uten jord. Husmennene betalte leie i penger eller arbeid, men var ellers egne herrer. Jorda var ikke matrikulert, og dermed hadde husmennene ikke stemmerett. Husmennene kunne ofte være i slekt med gårdeieren.

Brithes var ikke mer enn 7 år da lillebroren hennes døde. To eldre brødre var døde før hun ble født. Det var kun Brithes og den aller yngste broren hennes som levde til de ble gamle. Det var vanlig at barn døde tidlig, men det må ha vært trist da broren og lekekameraten ble borte.

Sytten år gammel ble Brithes konfirmert i Gaupne kirke. Den 2. desember 1760 har presten skrevet at han har *'holdet Prædiken i Gaupne kirke, da blev desforuden følgende konfirmerede'* - og så følger navnene på årets konfirmanter.

Gaupne kirke

Gaupne kirke er enkel sett utenfra, men inne lyste den malte stjernehimlen over konfirmanter. På veggene er disiplene malt, bl.a. er Simon Peter malt i helfigur. Kanskje dette kunne hjelpe konfirmanter til å kunne svare på prestens overhøring? Kirkestolene er utskåret og blomstermalt. Her satt familien samlet, kvinner og menn på samme side – og slik overvar også Brithes familie hennes konfirmasjon. Brithes mormor levde ennå, kanskje hun også var til stede.

På denne tiden var det ikke vanlig med presang til konfirmanter.

Drakt fra Luster-området rekonstruert av Bjørg Hovland

Siden Brithes far var skredder, slik far hans også hadde vært, er det rimelig at han hadde noen tøyestykker og noen bånd slik at han kunne sy en vakker stakk til konfirmasjonen til sin eneste datter. Selv om Brithe stod langt nede på kirkegulvet – langt unna Jomfru Munthe som stod øverst – så var hun sikkert både pent og varmt kledd. Overhøringa var vanligvis lang og grundig, presten skulle si sitt og konfirmantene skulle vise at de kunne både salmevers og bibelord.

Til venstre er en drakt fra Luster-området rekonstruert av Bjørg Hovland. Den kan ha vært brukt så langt tilbake som 1700-tallet.

Brithe kan ha hatt en drakt i samme stil – og med både skjorte og vadmestryøye under ullstakken holdt hun seg varm og god. Kanskje hadde hun også tatt på seg ei jentebore – et spesielt pyntet hårbånd.

Konfirmasjonshelga var viktig og det var mye som skulle forberedes. For skredderne var dette den travleste tida på året, så Sjur (Brithes far) jobbet nok 'døgnet rundt' for at både gamle og unge skulle være staselig kledd til denne helga.

Da Brithe ble konfirmert hadde hun nok vært i arbeid i flere år allerede. Hun hadde bl.a. vært tjenestejente på Elvethun i Luster.

Som alle andre så forelsket også Brithe seg. I november 1776, 23 år gammel fikk Brithe barn, tvillinger - 2 jenter, Gunilde og Kirsti. Faren var 20 år gamle Torsten, gårdssønn fra Høyum. Han ville ikke gifte seg med Brithe – eller kanskje fikk han ikke lov til det. Kanskje måtte han finne seg ei gårdsdatter?

Det er vel ikke vanskelig å tenke seg den fortvilelse og de tårer som har falt i denne tiden? Men Torsten (måtte) vedkjennne seg jentene og de fikk navn etter hans to bestemødre.

Ved tvillingenes dåp står det i kirkeboka: *'Døbt uægte tvillingene Gunilde og Kirsti af forældre Torsten Asbjørnsen Høyum og Britha Siursdatter Næs'*.

Ofte står det i kirkebøkene at moren har 'udlagt til fader', det vil si at det er moren og hennes familie som kommer til presten, ber om dåp og forteller hvem som er far til barnet. I dette tilfelle kan det se ut til at presten med ordene *'af forældre'* har forventet at Brithe og Torsten skulle gifte seg. Kan det har vært ekteskapsplaner som det ikke ble noe av?

Skiftet etter Torsten finnes. Hans 2 eldste barn, Gunilde og Kirsti, er ikke tilgodesett – de er overhodet ikke nevnt.

Å gå med sengemat var vanlig, rømmegrøt eller kaker. Kanskje kom noen av Brithes familie og naboer på besøk og ønsket tvillingene velkomne.

Hvordan klarte Brithe seg? Med to småjenter som hun skulle ta seg av, så var det ikke lett å komme seg ut på arbeide. Måtte bestemor Martha trå til – eller var det noen hjelp og bistand fra Torstens familie? Kanskje kunne Brithe hjelpe faren sin med søm?

Den lille familien klarte seg i allefall. Neste gang Brithe finnes omtalt er i 1782. Den 10. mars ble sønnen Peder døpt. Jens Pedersen Feigum er *'udlagt som barnefader'*. Oppkallingen kan være både etter barnefarens

far og etter Brithes farfar.
Heller ikke denne gangen giftet Brithe seg med barnefaren.

Var Brithe 'utskjemt' etter sitt første svangerskap, så ble det vel ikke bedre nå.

I Hardanger skal det ha vært brukt 'skammeskaut'. Ungjentene brukte bånd i håret, de gifte skjulte håret under et skaut, og mødre som ikke var gifte, skulle bruke 'skammeskaut'. Tilsvarende er ikke kjent brukt i Sogn.

Peder har trolig holdt seg til sin farsfamilie. Han ble konfirmert i Dale kirke med Feigum som (gårds)navn og det navnet hadde han også da han som 20-åring jobbet som gårdsgutt på Feigum.

Det gikk ikke mer enn vel to år etter Peders dåp før Brithe var til kirkes igjen. Denne gangen i desember for å døpe sønnen Hans. Den 11. desember 1784 finnes følgende innført i kirkeboka under avsnittet døpt: *'Uægte Hans af quinden Brite Siursdatter der en 3dje gang er kommen i Lejermaal. Til barnefader angivet Endre Engelsøn.....'*. Hans er trolig oppkalt etter Brithes morfar, Hans.

Også Hans ble konfirmert i den gamle Dale kirke.

Brithe var 31 år da hun fikk Hans, sitt siste barn. Hun lever og strever med sin lille familie, og ungene må nok tidlig trå til med det de klarer.

Og det er stille om Brithe til hun er nesten 48 år.

Det er kanskje Brithes 4 barn utenfor ekteskap som er årsaken til at det i folketellingen 1801, da Britte er 48 år, står at hun er *'En besvangret qvinde'* og at hun er *'Inderst lever af haandarbeid'*.

Brithe hadde tydeligvis 'draget' på menn – og i 1801 den 17. februar forlovet Brithe seg med Ambjørn Østensen Fuhr og 14. april samme år giftet de seg. Det er hans 3. ekteskap, de to foregående konene var døde.

Mor og datter giftet seg med noen måneders mellomrom. I september i 1801 giftet Brithes eldste datter, Gunilde, seg med Johannes Larsen, Solvorn.

Dale kirke er fra 1200-tallet, den er meget rikt dekorert.

Ambjørn er et av vitnene/forloverne ved lysningen for Gunilde. Han signerer 'med påholden penn'. Det vil si at han ikke kan skrive. Kanskje manglende skrive- og dermed leseferdigheter også var grunnen til at Ambjørn først ble konfirmert som 25-åring.

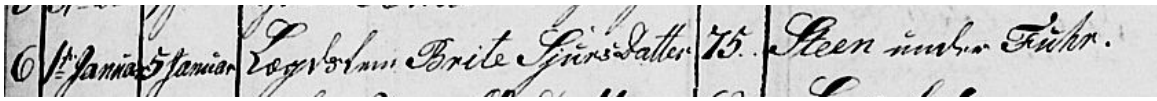
Gjennom denne klebersteinsportalen i Dale kirke gikk Brithe og Ambiørn inn i kirka, satte seg på brudebenken, så mot den monumentale altertavla ----- og så var Brithe gift kone.

Myrane ligger i området rundt og til venstre for det store hvite huset ved fjorden

Myrane ligger like ved Dale kirke. Siden Ambiørn bodde på Myrane under Fuhr – så flyttet Brithe hjem til han. Her fikk de vel 20, forhåpentligvis gode, år sammen. Hun rakk å se mange barnebarn komme til verden, deriblant Gunildes 3 unger, Lars, Martha og Nils. Nils som mange år senere tok med seg familien sin, deriblant oldemor Johanne, og flyttet nordover. Torsten, faren til Brithes tvillinger Gunilde og Kirsti, døde i 1807. Skiftet etter han finnes, men der er ikke tvillingene nevnt. Skiftet er for øvrig rikt og omfatter både eiendeler vurdert til vel 100 rdl samt en lang rekke 'jordegods'.

Da Ambiørn og Brithe i 1824 ble oppsagt fra Myrane måtte de ut på legd. Peder, Brithes sønn, hadde slått seg ned på plassen Stein 1 under Fuhr, bare en liten kilometer fra Myrane. Hos sønnen døde Brithe den 1. januar 1829 som legdslem. Hun ble begravet 4 dager senere og dette ble innført slik i kirkeboka:

For Brithe har jeg brukt de fakta jeg har, så har jeg prøvd å tenke Brithe inn et tidsbilde av Luster rundt 1800.

-----#-----

Og hvordan gikk det så med Johanne som i 1859, som 10-åring – flyttet nordover?

Familien bosatte seg i Målselv, på Karlstad.

En av naboene var Paul Olsen som hadde flyttet nordover fra plassen Tullut i Sel i Gudbrandsdalen. Han giftet seg og flyttet til Djupvik. Da Pauls kone døde var det Johanne som ble bedt om å komme og hjelpe Paul og hans 8 barn. Tre år senere, 13. juni 1873, giftet Johanne og Paul seg – og også de fikk 8 barn.

Johanne og Paul ble boende i Djupvik, ved den vakre Lyngenfjorden. Kanskje fjorden og fjellene kunne minne Johanne litt hvordan hun hadde hatt det som barn?

Etter 19 års ekteskap døde Paul. Tredje juli 1896 gikk Johanne inn i sitt andre ekteskap, nå med enkemannen Nils Valentinson Berg.

Johannes nest yngste barn, mormor Amalie, bodde bare et par-tre-hundre meter fra mora. Johanne var ofte på besøk hos dattera – og det var hun også den 22. mai i 1924. Johanne var svært glad i kaffe, men denne dagen ville hun ikke ha noe. - På veien hjem falt Johanne om og døde - .

Kilder:

Folketellinger

Kirkebøker

Skifteprotokoller

Bygdebøkene for Luster kommune

Aaraas, Djupedal, Vengen, Førsund: På kyrkjeferd i Sogn og Fjordane, 2. Sogn

Hovland: Folkedrakter og bunader frå Sogn

Bremer: Hafslø kring 1860

Prospektkort fra Normann Kunstforlag

Samtaler med min mor Solveig Georgsen, Johannes Øygarden, Bjørg Hovland